

CZU[94(=135.1)(478)]

NEAMUL ROMÂNESC ÎN BASARABIA de NICOLAE IORGA

NEAMUL ROMÂNESC (THE ROMANIAN PEOPLE)

Radu MOȚOC

Abstract: *The book was published in 1905 at Bucharest, Socecu Publishing House and is illustrated beautifully with images from Wolkenberg's postcards from Chisinau. It is a facsimile reproduction made by Publishing House „Semne” of the original work. But the first image shows a reproduction after a lithograph from 1837, executed by Raffet, titled Bessarabian Mail Cart.*

Keywords: *Iorga, Nicolae, the Romanian people in Bessarabia, history*

Nicolae Iorga la începutul primului capitol, face o dedicație: „Celui d'întăiu Român Basarabean – din Basarabia – care va lua în mână această carte”.

Nicolae Iorga în drumul său spre hotarul rusesc, avea un pașaport vizat de consulul rus din Cernăuți. Istoricul mărturisește: „Mă chiamă într'acolo un dor vechi, o neapărată nevoie de a cunoaște și de a spune și altora despre satele și oamenii ce se află dincolo de gardul de spini, dincolo de poarta de aramă, în tainița balaurului cu ghiare de oțel”¹.

Pentru început beneficiază de o linie ferată, care duce pe la **Boian** și până la **Noua-Suliță**, prin părțile frumoase, bine locuite și bine lucrate, mai mult de românii.

Norocul îi surâde istoricului, pentru că s-a ivit un tovarăș de drum. „Doi pasageri de clasa întâi vorbesc românește între ei și cu copilul lor. Aflu că am întâlnit pe domnul **Nicu de Flondor**, proprietarul de până ieri al Noua-Sulițe, satul austriac de hotar, și pe soția sa, născută Gligorcea. Ei merg la moșie unde vor locui însă până în toamnă și unde mă odihnesc o clipă într-o frumoasă vilă, în biblioteca căreia e și *Sămănătorul*. **Domnul Flondor** nu se teme de primejdiile unui drum în Basarabia, pe care dorește s-o cunoască și el, ca unul ce a stat doi ani de zile în preajma ei. Astfel vom merge deci amândoi, pentru a încerca norocul, aflând câte ceva despre acea parte din neamul românesc și care a rămas mai uitată până azi”².

La graniță jandarmul era un moldovean, care s-a bucurat că a întâlnit un moldovean din Bucovina și unul din România. Pune pecetea pe pașapoarte și primește bacșișul, cu dragă inimă, pentru că era unul de-ai noștri, mărturisește N. Iorga.

Primul contact cu țăranii noștri, a fost un bun prilej pentru ai descrie: „Oameni frumoși, voinici, cu

² *Ibidem*, pag. 4,5

căciula înfiptă mândru, ei nu se deosebesc întru nimic de aceia ai județelor noastre dintre Prut și Siret.

Femeile poartă catrință, suman și ștergare albe; umblă cu picioarele goale, ca de obște în Bucovina și ca la noi.

Trec cu trăsura prin mai multe sate precum: **Cârstineț, Zarojeni, Mălinești, Șerăuți, Nedăbăuți.**

Aici mărturisește istoricul, s-a săvârșit, ca în Bucovina, procesul de desnaționalizare, fapta uciderii limbei noastre”.

El mai constată și faptul că împrejmuirea gospodăriei este făcută cu ziduri de piatră, cu bolvani mari, albi. Oamenii au învățat de la Turci, stăpâni până la 1812 în această raia a Hotinului, datina de a-și apăra astfel curțile și locuințele³.

Sunt opriți de un jandarm cu pușca în spinare, care cere pasurile și se uită lung la ele. Domnul Flondor, care știe rutenește și muscălește binișor îl lămurește. Deschid valiza domnului Flondor și se uită la toate elementele unui *nécessaire* de toaletă.

Au ajuns la **Hotin**, cel care în 1905 n-a împlinit încă o sută de ani de stăpânire rusească. La 1713 Abdi-Pașa, care avea chemarea de a face rege în Polonia pe Stanislav Leszczyński, prietenul lui Carol al XII-lea, se opri aici la Hotin, amânând pentru totdeauna expediția sa peste Nistru, el găsi o cetate întreagă, puternică și frumoasă.

Din această cetate cu ajutorul moldovenilor și muntenilor ai lui Nicolae Mavrocordat și Constantin Brâncoveanu, dorea să facă o platoșă a Nistrului împotriva neastâmpăratului rus, respins cu doi ani în urmă la Stănilești.

În câteva zile se făcură reparațiile de nevoie și însemnate adausuri, se dădu lui Allah casă de rugăciuni și Pașei celui nou, case de locuință, se destupară șanțurile, se curățiră odăile ostașilor și se așezară tunurile cele nouă.

Lumea credea cetatea genoveză, pe temeiul unor povești ale Tătarilor, care numiau *cetatea genoveză*, ori ce clădire uriașă a trecutului⁴.

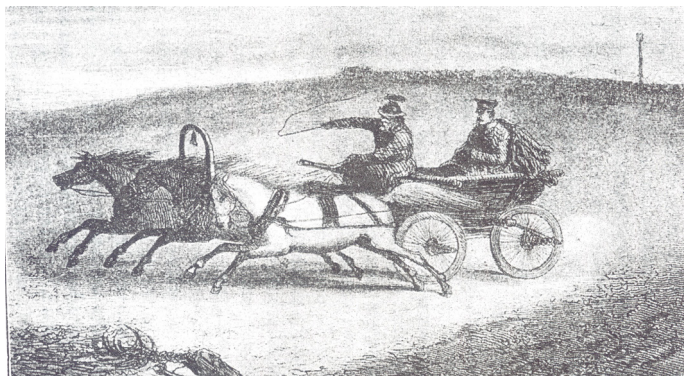

Fig 1. Poșta din Basarabia litografie de Rafett

Meșteri din Podolia sau italieni au lucrat Hotinul cel nou, pe la 1400.

Ei au făcut din piatră bine potrivită și amestecată cu linii de cărămidă, pentru podoabă, un masiv rotund de zidărie stașnică, ce se ridică drept pe malul Nistrului puternic.

În centru se făcură încăperi de rugăciune și locuințe. Acolo sus, pe zidul acela

măreț, ferestre mici, care se taie în unghiuri drepte și se vede chiar prin spărtiri o poartă cu șapte-opt arce, care e de sigur cea mai frumoasă dintre toate vechile clădiri românești⁵.

Au trecut pe malul Nistrului și Iorga spune laconic: „Eu nu chem trecutul și nu-l mai aștept în viitor”.

Știu că au murit pârclabii lui Ștefan, că e subț lespedea de la Probota, Petru Vodă Rareș, care a înfruntat cu Hotinul său puterea Polonilor și ar fi voit să ascundă aici nenorocirea sa din 1538.

Locul pe care stă cetatea e rob la străini.

Dar mă plec jos și ridic o țărână de piatră neagră, pe care o ascund, ducând-o acasă la Români liberi, voi păstra-o ca pe o moște din oasele sfinților”.

Un cântec vechi spunea așa:

Hotine, Hotine

Păzește-te bine,

Căci Muscalul vine

Cu oaste spre tine...

Așa cântau moldovenii acum o sută - două de ani, turcilor din cetate⁶.

La **Ocnița** este un nod de cale ferată: una, cea de nord, merge spre **Mohilău**, **Moghilevul** de astăzi, zice N. Iorga.

Odată era aici un vestit iarmaroc sau bâlci de graniță, între Moldova și Polonia. Cealaltă ramură se coboară spre Bălți.

Drumul de la Ocnița la Bălți trece prin **Târnova**, **Sofia**, care par că amintesc colonizările cu bulgari, făcută după 1812⁷.

Bălțiul pe vremea moldovenească, era mai mult un sat de răzeși curați. Numele îi vine de la așa de multe bălți pe care le lasă Răutu.

După 1812, cârmuirea rusească a îngăduit prefacerea satului într-o mare îngrămădire de evrei, care s-au ocupat cu negoțul de grâne.

Drumul spre **Soroca**, cei doi prieteni l-au dorit cu trăsura, dar birjarul a cerut 19 ruble, care era foarte mult.

Din acest motiv au preferat să mearcă la **Florești** cu trenul și mai departe spre **Soroca** cu trăsura, care a costat trei ruble.

De la **Florești la Soroca**, N. Iorga mărturișește: „Până acum n-am văzut în Basarabia atâta frumusețe. Pe costișe și în văi sunt lanuri de grâu, de secară cum nu se poate mai frumoase. Cocostârcii calcă alene, cu pliscu în piept. Este un ținut curat românesc, păstrat neatins din vechea Moldovă. La **Răduleni**, **Dubna**, **Vădeni**, **Părcani** și **Volova** sunt tot casele după datina noastră, cu cerdac pe stâlpi, streșini, garduri de nuiel și acoperișul cu mult stuf. Aici s-a ridicat steagul de răscoală al lui Durac și Hâncu, asupra lui Duca-Vodă în 1671 și biruința a fost o bucată de vreme a răzvrătiților. De aici s-a ridicat, trecând

Fig. 3 Un moș bătrân

prin Câmpulungul bucovinean, acel neam de oameni buni și de cinste, **Calmășii, Calimahii**, care au dat patru Domni Moldovei: **Ioan, Grigore, Alexandru, Scarlat** – dreptți Orheieni după strămoși⁸.

Ajunși la **Soroca**, vizitează cetatea cu zidurile negre, rotunde, străjuite la colțuri de patru turnuri. Ea a fost numai o strajă în calea Tătarilor, făcută pe vremea lui Ștefan cel Mare.

Încă de pe la 1550 însă, rostul Sorocei s-a încheiat. Turcii n-au luat-o, fiindcă nu avea însemnătate militară, dar tătarii și-au cerut-o odată pentru locuință după 1713, când s-a cotoptit Hotinul⁹.

La **Soroca** istoricul merge de curiozitate la **Librăria Sorocei**, care este o dughiană ținută de un creștin rus, pletos și slăbănog.

Vorbește ceva românește și are pe rafturi cărți rusești de școală și cărți ilustrate.

N. Iorga mărturisește: „Aș fi vrut să văd **Orheiul**, căruia i se spune de ruși Orgheiev, măcar pentru biserica de la Vasile Lupu.

Dar nu e chip cu câți bani am, cu cât timp îmi rămâne și cu puținele înlesniri ce sunt”¹⁰. Un motorist de pe vapor îi spune cu mândrie că la Orhei sunt numai Moldoveni.

Ajuns la **Chișinău**, constată cu admirație faptul că este o stradă largă, lungă de nu-i vezi capătul. Felinarele de gaz nu sunt încă aprinse.

Descoperă un cartier de palate albe, clădiri mari ale negustorilor, iar în centru o mare grădină cu o biserică spațioasă în fundul ei și un turn cu ciasornicul luminat.

Intră într-o papetărie să cumpere frumoasele vederi din Basarabia, editate de firma Wolkenberg, cu care urma să illustreze cartea. Pe stradă constată că mulți trecători vorbesc numai rusește, nici un cuvânt românesc.

Cine trece prin școlile din Chișinău, prin seminar, institute și orfeline, acela pierde cu încetul tot simțul pentru limba română¹¹.

N. Iorga ar fi dorit să-l vadă pe: „arhivarul **Halipa**, care a tipărit două volume groase de acte, unele românești, cu privire la trecutul Basarabiei, dar nimeni nu-l poate găsi”¹².

Nu putem ști dacă N. Iorga a avut informații precise legate de populația din Chișinău, pentru că el afirmă următoarea statistică: „În acest oraș sunt 80.000 de evrei și 40.000 de creștini”¹³.

Chișinăul este un oraș bisericos. Bisericile sunt multe, din toate stilurile, sunt mari, curate și bine înconjurate. Sunt multe clădiri publice mărețe. Tribunalul, Palatul Guvernului, două gimnazii de băieți, gimnaziul de fete, școală eparhială de fete, orfelinat al nobililor, clubul nobilimii, fundația bătrânului Balș, mort acum cincisprezece ani, muzeul, care se clădește în stil maur cu brâul de smalt¹⁴.

Dar legat de cultură și carte, istoricul avea să constate: „Precum nu e nici o carte românească la Biblioteca publică, nici în librării, așa nu o vei afla nici la purtătorii celor mai bune nume românești. Ei se simt bine; în școală au învățat că sunt slavi, că limba

⁸ *Ibidem*, pag. 63, 64, 67.

⁹ *Ibidem*, pag. 75

¹⁰ *Ibidem*, pag. 83

¹¹ *Ibidem*, pag. 110, 112, 113, 116.

¹² *Ibidem*, pag. 118

¹³ *Ibidem*, pag. 119

¹⁴ *Ibidem*, pag. 124

„moldovenească” este o limbă slavă, că Moldova a fost o umilă provincie turcească, foarte barbară, că România de astăzi e o nimica toată și că în ea nici nu se vorbește „moldovenește”, ci o limbă amestecată cu franțuzisme, pe care basarabeanul n-o poate înțelege. Măreția rolului și chemării Rusiei le strivește sufletele. Preotul este foarte bine privit și are venituri frumoase; de ce n-ar cânta și citi numai slavonește în biserică?

Alții, ca bietul **Sârcu**, ca **Buzescu**, autorul unei cărți frumoase despre antichitatea greacă, înțeleg bine că o situație la Petersburg e lucru frumos, și ei scriu rusește, numai rusește, ba poate nici nu ar putea scrie românește”¹⁵.

„De fapt, basarabenii naționaliști sunt numai aceia care au trecut la noi din diverse pricini. Atfel **B. P. Hasdeu**, născut în părțile Hotinului, dintr-o veche și vestită familie românească, în care s-a amestecat însă prin căsătorii un covârșitor sânge străin, este un mare dușman al Rusiei și lumea vede în el de mult timp un reprezentant al „românismului”. Dacă acești români din Basarabia ar face, cu toată prudența, care poate să împiedice o nenorocire, acasă la ei a suta parte din ce zic la noi, lucrurile ar avea pentru neam o altă față dincolo de Prut”¹⁶.

Acum este momentul când se desparte de **Nicu Flondor**, cu care a parcurs această cercetare în Basarabia, pe care îl consideră: „un adevărat boier român de rasă, care a luat de la cultura austriacă numai elementele care pot folosi neamului nostru”¹⁷.

Periplul lui Nicolae Iorga în Basarabia se încheie cu vizitarea **Benderului, Căușani și Reni**.

Se poate spune că este o mărturie interesantă făcută de un mare om de cultură – **Nicolae Iorga** - în vârstă de 34 de ani, care la 24 de ani era deja profesor universitar la București.

Dar surpriza făcută de N. Iorga la finalul lucrării **Neamului Românesc în Basarabia**, constă în prezentarea a trei cărți despre Basarabia, scrise de trei personalități: doi germani: dr. **I. H. Zucker**, **I. G. Kohl**, și românul **Dumitru C. Moruzi**.

Dar prezentarea acestora, va constitui o altă lucrare consacrată în exclusivitate acestor mărturii interesante legate de Basarabia.

¹⁵ *Ibidem*, pag. 127

¹⁶ *Ibidem*, pag. 128, 129

¹⁷ *Ibidem*, pag. 136